

УДК 343.125

Ю.В. Гродецький, канд. юрид. наук
*Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ ПРИ НЕЗАКІНЧЕНОМУ ЗЛОЧИНІ

Історія наукових пошуків змісту об'єктивних ознак добровільної відмови від доведення злочину до кінця налічує вже не одне століття, проте вони залишаються малодослідженими й на даний час.

Деякі вчені (А.А. Піонтковський [9, с. 432-438], Н.Ф. Кузнецова [8, с. 160-181], К.О. Панько [14, с. 6-33], В.Д. Иванов [4, с. 93-116], В.П. Караулов [5, с. 43-58] та ін.) не бачили необхідності в окремому виділенні об'єктивних і суб'єктивних ознак добровільної відмови. Проте в більшості випадків зміст ознак, що ними виділялися, дозволяв установити думку кожного правознавця щодо цього питання. Так, С. Дьяков називає 2 ознаки – добровільність й остаточність, причому обидві є суб'єктивними, оскільки є, на його думку, волевиявленням особи [3, с. 51-53]. Тим самим науковець практично визнає, що добровільна відмова не має об'єктивних ознак. Ті ж самі 2 ознаки вирізняє й М.М. Скорилкін, який під остаточністю розуміє повну й безповоротну відмову особи від

учинення злочину [18, с. 17-29], що вже не дає можливості однозначно віднести цю ознаку до об'єктивних чи суб'єктивних; сам же вчений із цього приводу не висловився.

Потрібно визнати, що й у багатьох інших працях правознавців не приділяється достатньо уваги виділенню й дослідженню об'єктивних ознак добровільної відмови. Зокрема, М.П. Редін прямо називає лише суб'єктивні ознаки добровільної відмови, відносячи до них усвідомлення можливості доведення злочину до кінця й добровільність. Об'єктивних ознак він не розрізняє, хоча окремо розглядає ще й 3-тю – остаточність, зміст якої він розкриває так: «... Суб'єкт повинен повністю й остаточно припинити здійснення злочинного наміру й не допустити настання суспільно небезпечної шкоди» [15, с. 61]. Описуючи цю ознаку як факт об'єктивної дійсності, можна припустити, що науковець вважає об'єктивною ознакою остаточність, однак без його прямої вказівки з упевненістю стверджувати це не можна.

Точки зору окремих криміналістів щодо об'єктивних ознак добровільної відмови є суперечливими й непослідовними. Наприклад, І. Г. Спасенніков погоджується з позицією тих учених, які окремою ознакою добровільної відмови від завершення злочину називають недоведення злочину до кінця. В обґрунтування цього зазначається, що виділення даної ознаки є правильним, тому що вона дозволяє оцінити добровільну відмову з об'єктивної сторони. Однак далі він описує цю ознаку як суб'єктивну, ставлячи акцент на добровільності [19, с. 19]. Нечіткість позиції І. Г. Спасеннікова простежується й щодо кількості і змісту ознак такої відмови. В одній і тій же праці він називає різне їх коло. В одному місці вчений виділяє такі, як залишення розпочатої злочинної діяльності із власної волі, усвідомлення особою можливості доведення її до кінця, остаточність і незавершення розпочатого злочину; в іншому до ознак добровільної відмови відносить безперешкодність учиненню злочинного діяння, усвідомлення можливості продовження розпочатого злочину, остаточність відмови із власної волі суб'єкта [19, с. 22-23]. У першій групі ознак до об'єктивних віднесено недоведення розпочатого діяння до кінця, у другій – без-

перешкодність його вчиненню. Сам правознавець зміст останньої ознаки не розкриває, проте буквально її тлумачення свідчить, що безперешкодність, як відсутність перешкод учиненню злочину, є об'єктивною характеристикою. Однак її належність до кола ознак добровільної відмови викликає великі сумніви. Адже ознаки охоплюють будь-які властивості, риси, стани предмета, що так чи інакше йому притаманні, вирізняють його й допомагають розпізнати серед інших предметів [6, с. 31]. Відсутність перешкод учиненню злочинного діяння не може характеризувати добровільну відмову, тому що ця ознака не належить до її властивостей, рис чи станів. Перешкоди стосовно злочину – це зовнішні умови, за яких він може бути вчиненим, а тому й відсутність перешкод теж відносять до зовнішніх умов, що існують окремо від діяння особи й не можуть виступати ознаками ні злочину, ні добровільної відмови від його завершення.

Суперечливою й непослідовною слід визнати й точку зору О.І. Ситнікової. В одній і тій же монографії вона висловлює різні, інколи навіть протилежні позиції щодо об'єктивних ознак добровільної відмови. Спочатку використовується поки що малопоширений у науці підхід для дослідження поняття «до-

бровільна відмова»: виділяються її об'єктивна й суб'єктивна сторони. Об'єктивна, на думку дослідниці, полягає в припиненні вчинення злочинних дій виконавцем або у відверненні злочину співучасниками [16, с. 123]. Якщо припустити, що це визначення містить указівку на об'єктивні ознаки, можна зробити висновок, що добровільна відмова особи, яка вчиняє злочин самостійно, має одну об'єктивну ознаку – припинення вчинення злочинних дій, а для такої ж відмови співучасника останньою буде відвернення злочину.

Припинення й відвернення злочину хоча й мають різні змістовні акценти, але вони означають недоведення злочинного діяння до кінця. До такого логічного висновку можна звести підхід дослідниці щодо об'єктивних ознак добровільної відмови. Однак далі, виокремлюючи ознаки добровільної відмови, О.І. Ситнікова вказані характеристики не називає, а зупиняється на таких ознаках, як добровільність, своєчасність і остаточність, причому їх поділу на об'єктивні й суб'єктивні не робить. На попередніх сторінках монографії, описуючи суб'єктивну сторону добровільної відмови, вона зазначає, що відмова характеризується тим, що суб'єкт, який добровільно й остаточо відмовився від учинення злочину

(вольова ознака), усвідомлював можливість доведення діяння до кінця (інтелектуальна ознака). Порівнявши виділені ознаки добровільної відмови зі змістом її суб'єктивної сторони, можемо встановити, що 2 з 3-х ознак (а саме добровільність й остаточність) учена відносить до суб'єктивних. Отже, шляхом виключення отримуємо лише одну об'єктивну ознаку – своєчасність, під якою вона розуміє припинення злочинних дій в процесі готування до злочину або замаху на нього [16, с. 123-125].

Як бачимо, в одному місці наукової праці до об'єктивних ознак добровільної відмови віднесено припинення або відвернення злочину, в іншому – своєчасність. Проте протиріччя на цьому не закінчуються. Наприкінці монографії дослідниця формулює власну дефініцію поняття «добровільна відмова», під яким пропонує розуміти своєчасне й повне припинення готування до злочину або замаху на нього, якщо особа усвідомлювала можливість доведення злочинного діяння до кінця й могла його завершити. У поясненнях до цього визначення вона знову виокремлює об'єктивні ознаки добровільної відмови, до яких цього разу відносить повноту і своєчасність. Повне припинення злочину, на думку О.І. Ситнікової, полягає в тому, що осо-

ба остаточно відмовляється від учинення злочину, а не призупиняє злочинні дії з незалежних від неї обставин [16, с. 152]. Виходячи з наведеного визначення, під повним припиненням злочину вчена розуміє остаточність. Утім, як уже зазначалось, остаточність на попередніх сторінках монографії розглядалася як суб'єктивна ознака. Іншими словами, в одному випадку остаточність віднесена до суб'єктивних ознак добровільної відмови, в іншому – до об'єктивних. Подібний підхід до тлумачення об'єктивних ознак добровільної відмови від завершення злочину потрібно визнати, м'яко кажучи, явно хибним.

Недостатньо чітко вбачається й позиція Л.З. Тадевосян щодо досліджуваної проблеми. На сторінках монографії вона спочатку приєднується до висловленої в науковій юридичній літературі точки зору, згідно з якою до об'єктивних ознак добровільної відмови слід віднести фактичне, дійсне і своєчасне припинення злочину. Пізніше дослідниця погоджується з думкою іншого науковця – Н.В. Лясс, що до об'єктивних ознак добровільної відмови належить дійсне переривання злочинної діяльності, проте заперечує визнання цим ученим остаточності як об'єктивної ознаки [21, с. 66, 68]. Зазначені 2 наукових підходи нам не вбачаються тотожними, у

зв'язку з чим і позиція Л.З. Тадевосян залишається до кінця незрозумілою.

Та ж сама так звана розмитість погляду на це питання зберігається й при аналізі нею ознак добровільної відмови, до яких учена відносить: (а) відмову від злочину з власної волі особи; (б) усвідомлення нею можливості доведення злочинного діяння до кінця; (в) остаточне, безповоротне й реальне припинення вчинення злочину; (г) своєчасне припинення злочинних діянь. Л.З. Тадевосян достатньо зрозуміло формулює свою думку щодо суб'єктивних ознак добровільної відмови, визнаючи ними добровільність, остаточність і усвідомлення реальної можливості доведення злочину до кінця [21, с. 65, 71, 72]. Утім чіткої позиції щодо змісту й кількості об'єктивних ознак добровільної відмови на сторінках її монографії так і не спостерігається.

Аналізуючи зміст ознак добровільної відмови, дослідниця розглядає, зокрема, дійсне і своєчасне припинення злочинних діянь. Ці 2 ознаки прямо в роботі не називаються об'єктивними, але фактично ними визнаються. Реальне припинення вчинення злочинного діяння, як вважає вона, означає, що суб'єкт, виконуючи певні дії, спрямовані на досягнення злочинного результату, які породжують зміни

об'єктивної дійсності, не доводить їх до логічного завершення. Друга ознака – своєчасність припинення злочинних діянь означає, що добровільна відмова може мати місце лише у випадку, якщо особа припиняє дії (бездіяльність), які створюють умови для вчинення суспільно небезпечного діяння або безпосередньо спрямовані на вчинення злочину до того моменту, з яким законодавець пов'язує завершення останнього [21, с. 67].

На сторінках наукової роботи Л.З. Тадевосян пропонує власне тлумачення категорії «добровільна відмова», підкреслюючи при цьому всі ознаки добровільної відмови: «Добровільною відмовою від злочину вважається припинення за власною волею й остаточно дій (бездіяльності), які створюють умови для вчинення злочину або які безпосередньо спрямовані на вчинення злочину, а також відвернення його суспільно небезпечних наслідків з будь-яких мотивів, – за умови усвідомлення особою можливості доведення злочину до кінця» [21, с. 94]. Ця дефініція вже не закріплює реального припинення злочинного діяння як ознаку, яку раніше вона виділяла як окрему об'єктивну при добровільній відмові від завершення злочину.

Не зовсім зрозумілою щодо об'єктивних ознак добровільної відмови вбачається позиція

О.І. Орлової. Спочатку вона виділяє склад добровільної відмови, до елементів якого відносять об'єкт, суб'єкт, об'єктивну й суб'єктивну сторони [13, с. 7]. У кримінальному праві традиційно використовується поняття «склад злочину», а в теорії права розрізняють ще й категорії «склад правопорушення» і «склад правомірної поведінки». Усі вони містять у своєму змісті сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують відповідно злочин, правопорушення і правомірну поведінку. Приміром, О.Ф. Скакун пропонує таке визначення: «Склад правомірної поведінки — це система ознак поведінки, яка відповідає розпорядженням права» [17, с. 418]. Отже, якщо вести мову про склад добровільної відмови, то елементи останнього повинні містити сукупність певних ознак, а значить, і об'єктивна сторона добровільної відмови теж має складатися з її об'єктивних ознак.

О.І. Орлова ознаками добровільної відмови називає добровільність і остаточноість. Добровільність, зазначає вона, належить до суб'єктивних ознак. Для наповнення змісту об'єктивної сторони добровільної відмови залишається лише друга ознака – остаточноість, яка, на думку вченої, становить собою остаточноє відпадіння у

суб'єкта умислу щодо вчинення злочину, що тягне за собою припинення злочинних дій (бездіяльності) [13, с. 9, 12]. Цю ознаку О.І. Орлова не відносить ні до об'єктивних, ні до суб'єктивних, а зміст останньої не дає можливості це зробити замість дослідниці, тому що він розкривається за допомогою вказівки як на суб'єктивні моменти – відпадіння в суб'єкта умислу, так й на об'єктивні – припинення дій (бездіяльності). Ситуацію ускладнює ще й переконання вченої, що об'єктивні сторони добровільної відмови від злочинних діянь і незакінченого злочину частково збігаються. Але ж остаточність – специфічна ознака добровільної відмови, яка не властива незакінченому злочину. У зв'язку із цим неможливо встановити, чи відносить її О.І. Орлова все-таки до об'єктивних ознак? Якщо ні, то питання щодо об'єктивних ознак добровільної відмови від учинення злочину залишається відкритим.

Не зовсім логічно вивіреною слід визнати й наукову позицію А.П. Козлова стосовно виокремлення ознак добровільної відмови. По-перше, він не поділяє ці ознаки на об'єктивні й суб'єктивні; по-друге, бракує чіткості й послідовності у виділенні названих ознак. Основними ознаками добровільної відмови науковець вважає:

(а) наявність певної стадії розвитку злочину, (б) переривання останнього на цій стадії і (в) існування специфічної причини переривання – з волі самої особи. Крім того, важливими ознаками він називає також (а) характер припинення злочинної діяльності, який може бути активним або пасивним, і (б) остаточність [7, с. 312, 317, 340, 341]. В іншому місці своєї монографії А.П. Козлов наводить перелік ознак добровільної відмови: а) наявність стадії створення умов чи виконання злочину і б) перерваність злочину на одній з указаних стадій, що характеризується добровільністю, остаточністю, наявністю реальної чи усвідомленої можливості доведення злочину до кінця. Ці ознаки вже дещо відрізняються від названих ним раніше, і чітко виділено всього 2 ознаки – наявність певної стадії вчинення злочину і перерваність злочину. Добровільність, остаточність і наявність реальної чи усвідомленої можливості доведення злочину до кінця, як бачимо, не називаються самостійними ознаками, а входять до змісту другої. Пізніше правознавець намагається пояснити цю двоступеневу структуру ознак добровільної відмови тим, що добровільність створює припинення, служить підставою визнання перерваних злочинних діянь припинен-

ням, а остаточність теж властива останньому, тому що інакше вживалося б інше слово – припинення [7, с. 342, 348]. Інакше кажучи, на його думку, зміст терміна «припинення» охоплює поняття «добровільність» і «остаточність». Такі мовні дослідження мали б певний сенс, якби не те, що ознака добровільної відмови сформульована науковцем за допомогою слова «перерваність», а аналіз змісту добровільності й остаточності провадиться шляхом співвідношення зі словом «припинення», що повністю нівелює всі його докази. До того ж А.П. Козлов визнає, що наявність реальної чи усвідомлення можливості доведення злочину до кінця не охоплюється поняттям «припинення». На цій підставі він надає їй самостійного значення. Однак тут вбачається логічна помилка. Якщо одне поняття характеризує інше, тобто є його якістю або ознакою, воно входить до змісту останнього, тобто охоплюється ним. У зв'язку із цим питання співвідношення змісту понять «перерваність злочину» і «наявність реальної чи усвідомлення можливості доведення злочину до кінця» в науковій концепції цього правознавця є доволі суперечливим.

Нарешті, А.П. Козлов, формулюючи пропозиції щодо внесення змін до законодавства

констатує: «Добровільною відмовою визнається припинена злочинна діяльність на будь-якій стадії її розвитку, крім настання суспільно небезпечного результату, при об'єктивній наявності можливості доведення злочину до кінця» [7, с. 350]. Складається враження, що добровільна відмова є різновидом злочинної діяльності, що не відповідає сучасному науковому баченню сутності досліджуваного поняття. На ґрунті такої концепції складно встановити, які саме ознаки добровільної відмови, виділені вченим, за своїм змістом належать до об'єктивних.

М.Д. Дурманов не поділяв ознаки добровільної відмови на об'єктивні й суб'єктивні. Утім, розглядаючи ознаки добровільної відмови співучасників, він зазначав: оскільки злочин становить собою єдність об'єктивних і суб'єктивних моментів, то й добровільна відмова повинна становити відповідну єдність. Це означає, що така відмова співучасників не може бути лише актом свідомості [2, с. 203, 204]. Тим самим він підкреслював, що така відмова обов'язково повинна мати об'єктивні ознаки. Наведений висновок науковця є абсолютно правильним: адже це дійсно певний вчинок людини, її вольовий прояв в об'єктивному світі. Тому для повної характеристики добровільна відмова

має включати ознаки не тільки суб'єктивні, а й об'єктивні. Лише обов'язкове поєднання їх дозволить повністю розкрити зміст цього вчинку суб'єкта, як підстави для звільнення його від кримінальної відповідальності.

Значна чисельність науковців прямо визнавала необхідність виокремлення в досліджуваному понятті об'єктивних ознак й наводила їх перелік. Приміром, Н.В. Лясс указувала, що однією з ознак добровільної відмови, що з об'єктивної сторони характеризує поведінку особи, є дійсне, остаточне залишення злочинної діяльності, відмова довести злочин до кінця, тобто виконати закінчений склад задуманого злочину [10, с. 16]. Науковець підкреслює одну об'єктивну ознаку, хоча фактично називає їх декілька: (а) дійсне залишення злочинної діяльності; (б) остаточне залишення злочинної діяльності і (в) відмова довести злочин до кінця.

М. Наклович та І. Садовський надавали вагомому значення виділенню об'єктивних і суб'єктивних ознак добровільної відмови, зазначаючи, що встановлення їх взаємозв'язку й сукупності дозволяють прокурорсько-слідчим й судовим органам правильно вирішити питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності в такому випадку. Однак, до-

сліджуючи конкретні об'єктивні ознаки, вони допустили неточність. До зовнішньої, об'єктивної сторони науковці віднесли поведінку людини, проявом якої має бути намір остаточно припинити злочинне діяння, відмовитись довести задуманий злочин до кінця [12, с. 45]. Розкривати внутрішнє наповнення об'єктивної ознаки за допомогою терміна «намір» є не виправданим. Однією з перших у кримінальному праві України це поняття визначила Н.М. Маслак, під яким вона розуміє «спрямованість на вчинення злочину, яка виявляється в усвідомленні особою його суспільної небезпечності та волі на його вчинення» [11, с. 167]. Отже, оскільки намір – це суб'єктивна характеристика, то вона лежить за межами об'єктивного світу й не здатна визначати його зміст.

Своєрідної позиції щодо об'єктивних ознак добровільної відмови дотримувався А.А. Тер-Акопов, який указував на необхідність їх виокремлення, але їх значення вбачав лише як об'єктивних показників (критеріїв) цього акту, як-от: (а) наявність фактичних даних, які свідчать, що в людини, яка розпочала злочин, була реальна можливість довести його до завершення і (б) фактичні дані, які вказують на те, що особа відмовилась від злочинного наміру повністю й остаточно. Крім того,

науковець наголошував, що добровільна відмова повинна бути ще й безумовною, проте цей показник він об'єктивним критерієм не називав [22, с. 49-53]. Без сумніву, визнання вченим наявності об'єктивних ознак добровільної відмови заслуговує на позитивну оцінку, проте не можна погодитися з тим, що їх роль він зводив лише до допоміжних критеріїв у питанні встановлення цього вчинку особи.

Окремі дослідники не просто наводили об'єктивні ознаки добровільної відмови, а визначали її склад, аналізуючи його структуру. Наприклад, Д.Д. Сулаквелідзе в межах такого підходу виділяв наступні об'єктивні ознаки такої відмови: (а) припинення злочинного діяння або (б) прийняття відповідних заходів для відвернення злочинних наслідків; (в) незавершеність злочину або (г) закінчення злочину незалежно від учиненого діяння [20, с. 12-13]. Аналіз цього переліку показує, що йдеться не про низку рівнозначних характеристик, а про 2 групи ознак, кожна з яких включає по 2 ознаки, які науковець розглядає як альтернативу. Про це свідчить сполучник «або», який показує, що в дійсності одночасного існування обох ознак однієї групи бути не може. Так, добровільну відмову, на думку вченого, може характеризувати з об'єктивної сторони

або припинення злочинного діяння, або прийняття відповідних заходів для відвернення злочинних наслідків. Другий варіант, напевно, допускає й завершення злочину, що є неможливим у випадку його припинення. Такий підхід для визначення ознак добровільної відмови вважаємо невиваженим, оскільки він припускає, що для добровільної відмови з об'єктивної сторони притаманне й повне виконання об'єктивної сторони злочину, що суперечить сучасному баченню природи досліджуваного інституту. Що ж стосується четвертої ознаки – закінчення злочину незалежно від учиненого діяння, то залишається незрозумілим які саме випадки вчинення злочину малися на увазі. Якщо останній закінчився незалежно від діяння, то цілком очевидно, що суспільно небезпечні його наслідки не пов'язані причинним зв'язком з діянням особи. У такому разі вони не можуть бути інкриміновані особі й без залучення норм про добровільну відмову. Отже, не можна погодитися з тим, що до об'єктивних ознак добровільної відмови слід відносити вжиття відповідних заходів для відвернення злочинних наслідків і закінчення злочину незалежно від учиненого діяння.

Найбільш обґрунтованими уявляються наукові підходи, згідно з якими об'єктивні ознаки до-

бровільної відмови пов'язуються із вчинком особи, яким реалізовано такий акт. Характеристика цього вчинку із зовнішньої сторони й будуть об'єктивними ознаками розглядуваного поняття. Якщо під цим кутом зору узагальнити всі попередньо аналізовані точки зору, вони можуть бути зведені до таких основних ознак: (1) остаточність добровільної відмови; (2) фактичне й дійсне припинення злочину; (3) відмова довести злочин до кінця; (4) відвернення суспільно небезпечних наслідків; (5) переривання злочину; (6) недоведення злочину до кінця; (7) своєчасність добровільної відмови; (8) припинення злочину.

Остаточність – це не об'єктивна, а суб'єктивна ознака, інакше встановити її на практиці було б дуже складно. Адже остаточність в об'єктивному значенні – це неповернення особи в майбутньому до припиненого злочину. Скільки часу повинно пройти для того, щоб упевнитись, що людина не повернеться до злочину, – питання скоріше риторичне, тобто відповіді на нього не має [1, с. 65-70].

Підкреслювати в об'єктивних ознаках те, що припинення злочину є фактичним або дійсним, вбачається зайвим. Указівка на певне діяння вже сама по собі свідчить, що воно було фактом об'єктивної дійсності. Так, сло-

восполучення «припинення злочину» несе в собі значення діяння, яке було реальним, а тому посилювати його роль додатковими словами не потрібно.

Відмова довести злочин до кінця правильно віддзеркалює зміст поведінки людини, але містить певну тавтологію: термін «відмова» міститься й у розглядуваному понятті, й у самій ознаці, що не сприяє повному розкриттю змісту добровільної відмови.

Відвернення суспільно небезпечних наслідків стосується тільки злочинів з матеріальним складом, у зв'язку з чим це необґрунтовано виключає випадки добровільної відмови у злочинах з формальним складом.

Переривання злочину взагалі не пов'язано із ситуаціями добровільної відмови, тому що зміст цього слова свідчить про діяльність, до якої можна повернутись, що несумісне з поняттям «добровільна відмова».

Недоведення злочину до кінця, в принципі, правильно характеризує досліджуване поняття з об'єктивної сторони, але його словесна конструкція частково співпадає з іншою суб'єктивною ознакою добровільної відмови – з усвідомленням можливості доведення злочину до кінця, що робить вживання вказаного словосполучення небажаним.

Своєчасність добровільної відмови свідчить про те, що вона повинна бути вчинена на стадії готування до злочину або замаху на злочин. Така характеристика вбачається необхідною, але не у формі окремої ознаки.

І нарешті, найбільш вдалим поняттям для позначення змісту діяння, яким виконується добровільна відмова, є «припинення», яке в поєднанні з указівкою на стадії злочину, є найоптимальнішим визначенням об'єктивної ознаки добровільної відмови. Саме такий шлях обрав вітчизняний законодавець, який у ч. 1 ст. 17 КК вказав на припинення готування до злочину або замаху на злочин. Однак зауважимо, що це поняття не позбавлено певних вад. Так, у ч. 2 ст. 13 КК міститься визначення незакінче-

ного злочину, під яким розуміють готування до злочину й замах на злочин. Наявність більш ємкого, простішого для розуміння поняття дає можливість удосконалити описання зазначеної об'єктивної ознаки шляхом скорочення її тексту без зміни змісту.

Таким чином, найбільш влучним визначенням об'єктивної ознаки добровільної відмови слід вважати словосполучення «припинення незакінченого злочину». У зв'язку із цим доцільно у визначенні поняття добровільної відмови (ч. 1 ст. 17 КК) вживати конструкцію «припинення особою за своєю волею незакінченого злочину» замість «припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин».

Список літератури: 1. *Гродецький Ю.В.* Остаточність добровільної відмови // Вісн. прокуратури. – 2010. – № 9 (111). – С. 65-70. 2. *Дурманов Н.Д.* Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1955. – 212 с. 3. *Дьяков С.* Добровольный отказ от совершения преступления // Соц. законность. – 1973. – № 10. – С. 51-53. 4. *Иванов В.Д.* Ответственность за покушение на преступление: Учеб. пособ. – Караганда: Изд-во Караганд. ВШ МВД СССР, 1974. – 119 с. 5. *Караулов В.Ф.* Стадии совершения преступления: Учеб. пособ. – М.: Изд-во ВЮЗИ, 1982. – 60 с. 6. *Кириллов В.И., Старченко А.А.* Логика: Учеб. для юрид. вузов. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 240 с. 7. *Козлов А.П.* Учение о стадиях преступления. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. – 353 с. 8. *Кузнецова Н.Ф.* Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. – М.: Изд-во МГУ, 1958. – 204 с. 9. Курс советского уголовного права. Ч. Общ. – Том II: Преступление / Ред. кол.: А.А. Пионтковский, П.С. Ромашкин, В.М. Чихвадзе. – М.: Наука, 1970. – 517 с. 10. *Лясс Н.* Добровольный отказ от совершения преступления // Сов. юстиция. – 1963. – № 22. – С. 16-18. 11. *Маслак Н.В.* Кримінальна відповідальність за готування до злочину: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х., 2005. – 217 с. 12. *Наклович М., Садовський І.* Добровільна відмова від вчинення злочину // Рад. право. – 1965. – № 9. – С. 44-47. 13. *Орлова А.И.* Добровольный отказ от преступления: проблемы теории и практики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Красноярск, 2007. – 21 с. 14. *Панько К.А.* Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. – 148 с. 15. *Редин М.П.* Преступления по степени их завершенности. Монография. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 200 с. 16. *Ситникова А.И.* Приготовление к преступлению и покушение на преступление: Монография. – М.: Ось-89, 2006. – 160 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підруч. / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
18. Скорилкин Н.М. Добровольный отказ от преступления и его место в системе обстоятельств, освобождающих от уголовной ответственности. – Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 1998. – 165 с.
19. Спасенников И.Г. Уголовно-правовое значение добровольного отказа для предупреждения и пресечения преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 1999. – 183 с.
20. Сулаквелидзе Д.Д. Добровольный отказ от совершения преступления: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. – Тбилиси, 1993. – 24 с.
21. Тадевосян Л.З. Неоконченные преступления: Монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. – 207 с.
22. Тер-Акопов А.А. Добровольный отказ от совершения преступления. – М.: Юрид. лит., 1982. – 96 с.

ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ ДОБРОВОЛЬНОГО ОТКАЗА ПРИ НЕОКОНЧЕННОМ ПРЕСТУПЛЕНИИ

Гродецкий Ю.В.

Работа посвящена исследованию объективных признаков добровольного отказа при неоконченном преступлении. На основании критического анализа разных точек зрения найдена оптимальная модель формулировки его объективного признака. Сформулированы предложения по усовершенствованию ч. 1 ст. 17 УК Украины.

Ключевые слова: добровольный отказ, объективный признак.

OBJECTIVE SIGNS OF VOLUNTARY RENUNCIATION AT AN UNFINISHED CRIME

Grodetskyi Iu.V.

Research is devoted to research of objective signs of voluntary renunciation at an unfinished crime. On the basis of walkthrough of different points of view the optimum model of formulation of his objective sign is found. Formulated suggestion on the improvement of part 1 art.17 CC of Ukraine.

Key words: voluntary renunciation, objective sign.

Надійшла до редакції 13.01.2011 р.

УДК 343.01

Ю. А. Пономаренко, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

РОЗУМІННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В РОБОТАХ КРИМІНАЛІСТІВ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Вивчення теоретичних проблем пеналізації злочинів традиційно здійснюється в рамках учення про кримінально-правову політику й пов'язується з нею. Застережемо, що у рамках цієї

статті ми не порушуємо проблему обсягу поняття «кримінально-правова політика» й адекватності вживаної термінології щодо її позначення. Саме тому категорії «кримінально-правова